

Люди́ла ТРАЧУК,

викладач кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету

РІЗНОВИДИ ЕЛЕКТРОННИХ ДЖЕРЕЛ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИЧНОЇ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується процес підготовки бібліографічної інформації у формі електронних бібліографічних ресурсів різних видів. Розглядається співвідношення понять «каталогізація» та «практична бібліографічна діяльність» в електронному середовищі; «електронний бібліографічний ресурс» та «електронний бібліографічний посібник». Запропоновано термін «аналітичний банк даних» для позначення електронного аналога картотеки статей.

Ключові слова: бібліографічні ресурси, каталогізація, практична бібліографічна діяльність, аналітичний банк даних.

Останнім часом у фаховій літературі велика увага приділяється питанням бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів в електронному середовищі, акцентуючись на посередницькій функції бібліотек як центрів доступу до електронних бібліографічних ресурсів. Поза межами розгляду залишається проблема підготовки електронних бібліографічних ресурсів різних видів.

Бібліографування трактується дослідниками як процес створення й перетворення бібліографічної інформації (БІ) [6, с. 55]. Створення БІ пов'язане з її виробництвом на основі вивчення первинного документного потоку [це створення каталогів і картотек, зокрема електронного каталогу (ЕК) та електронних аналогів картотек статей]. Перетворення БІ є виробництвом нової БІ на основі наявної (наприклад, створення списку літератури чи довідки для читача за каталогом тощо). Тобто і формування ЕК, і підготовка на його основі електронного бюлетеня нових надходжень у форматах doc чи pdf є результатами практичної бібліографічної діяльності. Треба зазначити, що перетворення БІ відбувається не тільки в процесі бібліографування, а й в бібліографічному обслуговуванні, коли з ЕК, електронних аналогів картотек статей, карткових каталогів та картотек відбирається БІ, яка відповідає повному читачькому та цільовому призначенню, задовольняє інформаційні потреби користувачів. У цьому, зокрема, полягає взаємозв'язок бібліографування та бібліографічного обслуговування.

Як правило, діяльність зі створення каталогів, завданням яких є відображення фонду бібліотеки чи його частини, називають каталогізацією і відмежовують її від процесу перетворення БІ, у результаті якого виникають бібліографічні списки, бібліографічні покажчики тощо. Традиційна каталогізація здійснювалась у відділах організації каталогів, у відділах каталогізації і обробки літератури (залежно від структури бібліотеки). Бібліографічна діяльність часто вузько розуміється як діяльність бібліографічних відділів (які займалися, зокрема, формуванням бібліографічних списків, бібліографічних покажчиків, картотек). Однак усі процеси і операції, пов'язані зі створенням і веденням каталогів, за своїм змістом є бібліографічними, включаючи лише технічні операції (штемпелювання, наклеїтка книжкового формуляра і т. п. операції). У сучасних бібліотеках практична бібліографічна діяльність є наскрізною, притаманною не тільки бібліографічним відділам.

Створення електронної БІ в бібліотеках починається у відділі комплектування з заповнення полів бібліографічної бази даних відповідно до MARC-стандартів шляхом клавіатурного вводу чи заповнення з електронних корпоративних каталогів, баз даних видавництва тощо. Тобто і в електронному середовищі поняття «практична бібліографічна діяльність» містить у собі поняття «каталогізування» (створення каталогів).

Особливістю багатьох ЕК є, на нашу думку, їх комплексний бібліографічний характер: часто вони включають різні за складом, хронологічними рамками, читацьким та цільовим призначенням бібліографічні бази даних (ББД), об'єднані єдиним пошуковим інтерфейсом. Наприклад, ЕК Наукової бібліотеки НаУКМА складається з таких ББД: «Загальний каталог» (відображає всі ресурси бібліотеки), «Матеріали до курсів» [містить бібліографічні описи (БО) рекомендованих до навчальних курсів матеріалів, наявних у бібліотеці], «Періодика» (містить БО серіальних видань, розміщених у різних структурних підрозділах бібліотеки), «Нові надходження», «Мультимедіа» (включає БО аудіодокументів, відеодокументів, документів на CD, DVD), «Автореферати та дисертації», «Праці викладачів НаУКМА» та ін. Детальну інформацію про каталог повідомляє «Паспорт ЕК Наукової бібліотеки НаУКМА».

У сучасному бібліографознавстві загальноновизнано, що будь-який бібліотечний каталог є бібліографічним посібником, адже він відповідає стандартизованому визначенню бібліографічного посібника (БП): «упорядкована множина бібліографічних записів» [7]. Спорідненість бібліотечного каталогу і традиційних БП у жанрах бібліографічних покажчиків, списків чи окремих повідомлень особливо яскраво виявилася при функціонуванні всіх названих джерел БІ в електронній формі. Отже, ЕК є одним з видів (жанрів) електронних бібліографічних посібників (ЕБП)

поряд з універсальними, тематичними, біобібліографічними та іншими бібліографічними показниками, списками та іншими жанрами ЕБП.

Для позначення будь-якого інформаційного ресурсу в електронній формі нині використовують поняття «електронний ресурс». Різновидом електронних ресурсів є «електронний бібліографічний ресурс», тобто такий електронний ресурс, що містить бібліографічну інформацію. Це дає можливість використовувати поняття «електронний бібліографічний посібник» і «електронний бібліографічний ресурс» як синонімічні.

Разом з тим слід зауважити, що поняття «ресурс» взагалі є надто багатозначним. Слово «ресурс» означає: засоби, джерела, запаси, можливості. Розрізняють матеріальні ресурси, енергетичні, природні, виробничі, кадрові тощо. У тому ж переліку називають інформаційні ресурси, як такі, що містять інформацію (дані, повідомлення). Немає сумніву, що всі бібліографічні посібники (у тому числі бібліотечні каталоги та бази даних) належать до інформаційних ресурсів у такому розумінні.

Поняття «електронні ресурси» теж може трактуватися по-різному. Один варіант – електронний ресурс як різновид інформаційного ресурсу. Другий варіант – це засоби електронно-обчислювальної техніки та телекомунікаційного зв'язку, тобто технічні засоби, що забезпечують доступ до інформації. Для характеристики бібліографічної продукції, яка за визначенням є інформаційною, використовуємо поняття електронні бібліографічні ресурси (ЕБР) тільки у значенні інформаційного продукту (ресурсу).

В. К. Степанов вказує, що терміном «бібліографічні ресурси» позначається весь спектр джерел, що містять відомості про документи. До бібліографічних ресурсів глобальних мереж належать численні списки літератури на персональних сторінках, списки нових надходжень чи тематичні бібліографічні показники на сайтах бібліотек, переліки джерел у різних електронних публікаціях та ін., тобто ЕБП різних жанрів. Головними ЕБР дослідник справедливо називає ЕК бібліотек та електронні аналоги систематичних та тематичних картотек (їх він називає бібліографічними базами даних) [20].

Питання термінології, типології, класифікації електронних ресурсів як об'єктів бібліографічного опису серед українських дослідників вивчали О. Баркова та І. Антоненко. Вони розробили глосарій «Типи електронних ресурсів: типи даних, види програм» [1]. У «Глосарії» як один з типів електронних ресурсів розглядається «бібліографічна база даних» – «інформаційний ресурс (база даних), що складається з електронних записів, які надають відомості про документи або бібліографічні одиниці (наприклад, бібліотечні каталоги, бази даних цитування)» [1, с. 67]. Під таке визначення підпадає і ЕК, і електронний аналог картотеки статей. Автори відносять їх до текстових даних, як і електронний документ

(лист, стаття) чи електронне видання (книга, журнал, довідник, словник, інформаційний бюлетень).

У вивченні БП можна простежити кілька етапів. До початку 80-х років здійснювали переважно описування окремих видів БП та об'єднання їх у групи за визначеними ознаками. У 80-ті роки проблемам класифікації БП присвятили праці О. П. Коршунов, Ю. А. Чепіте. У середині 1980-х років Г. М. Швецова-Водка уточнила багатоаспектну фасетну класифікацію БП, розроблену О. П. Коршуновим, і запропонувала нові визначення ознак класифікації та видів БП [26]. Надрукована з деякими змінами в середині 90-х років, ця класифікація спричинила ряд дискусійних публікацій у фаховій періодиці (О. О. Косирева, Е. К. Беспалова, І. Г. Моргенштерн, О. А. Гречихін). Зокрема, Е. К. Беспалова вважала, що в епоху комп'ютеризації бібліографічної діяльності питання класифікації БП не актуальне, оскільки користувач сам вирішує проблему вибору документів, форм отримання знань і використання інформації [2]. І. Г. Моргенштерн не погодився з цим твердженням, вказавши, що електронний інформаційний простір формується не як однорідний масив бібліографічних записів, а як сукупність різноманітних бібліографічних БД, цінність яких залежить від критеріїв виявлення документів, їх відбору та дотримання бібліографічних методів їх обробки. Тому корисним є утвердження методичних рішень, що стосуються створення певних видів і форм ЕБП, отже, потрібна й класифікація електронної бібліографічної продукції [12]. Він запропонував проаналізувати кожний вид традиційних БП з точки зору можливості його існування в електронному середовищі та виділити оригінальні (не характерні для традиційної бібліографічної діяльності) види ЕБП [13, с. 11]. В. О. Фокєєв зазначив, що класифікація БП має велике наукове, навчально-пізнавальне, конкретно-методичне й організаційно-управлінське значення [24, с. 5].

Г. М. Швецова-Водка як окремі жанри електронних бібліографічних ресурсів розглядала ЕК, головною ознакою якого є те, що він відображає певний фонд документів; електронну картотеку – електронний БП, що є аналогом систематичної картотеки статей чи тематичної картотеки; електронний бібліографічний покажчик – БД, спроектовану згідно з вимогами до звичайного бібліографічного покажчика, що містить значну кількість бібліографічних записів і дає можливість багатоаспектного пошуку за ними [27].

В. О. Фокєєв [Полеводов] у термінологічному словнику «Електронна бібліографія» розрізняє поняття «база бібліографічних даних» та «бібліографічна база даних» [16]. За змістом обидва терміни виявляються синонімами, але оскільки існує однозначне поняття «база даних» (іменована сукупність даних, яка відображає стан об'єктів і їх відношення в предметній галузі, організованих за певними правилами, що передбачає загальні

принципи опису, збереження й маніпулювання даними [10]), то доцільніше вживати другий термін, який, однак, у В. О. Фокєєва обмежує склад бібліографічної БД «фіксованими текстами», очевидно, вилучаючи з неї описи нетекстових документів (образотворчих, нотних, картографічних).

У навчальному посібнику «Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи» відтворюється визначення Міждержавного стандарту 7.76–96 «Комплектование фонда документов. Библиографирование. Каталогизация», де ЕК визначається як бібліотечний каталог у машинозчитувальній формі, який працює в реальному режимі часу та наданий до використання користувачам бібліотеки. Синонімами терміна є машинопрочитувальний каталог, бібліографічна БД та ін. [17, с. 135]. Однак залишається незрозумілим, чи можна назвати електронним каталогом такий «каталог у машинозчитувальній формі», який тимчасово не працює чи не надається користувачам бібліотеки, а тільки бібліотекарям.

На думку В. В. Мосягіна, бібліографічні БД – це БД, які містять бібліографічні описи документів. До них належать бази даних книг, газет, статей, дисертацій, патентів, рукописів, зображувальних матеріалів, фотодокументів тощо. ЕК бібліотеки – це сукупність бібліографічних і лексикографічних БД у комплексі із системами керування базами даних і набором прикладних програм. Саме об'єднання різних бібліографічних і лексикографічних БД забезпечує принципово нові можливості пошуку в ЕК порівняно з традиційними каталогами. Синонімом ЕК для автора є «бібліографічний банк даних» [15]. Цей термін вживав і А. В. Соколов як синонім «машинних каталогів», що є сукупністю машиночитаної БІ, яка зберігається в пам'яті комп'ютера [18, с. 19]. Характеристику ЕК як банку даних варто підтримати, але, як відомо, відображення статей не є завданням бібліотечного каталогу.

А. І. Земсков та Я. Л. Шрайберг визначають ЕК як спеціально розроблену БД, що складається зі стандартизованих бібліографічних описів і дає змогу пошуку документів за окремими елементами чи групою елементів опису [9, с. 81]. За цим визначенням ЕК може відображати будь-які види документів – книги, брошури, періодичні та продовжувані видання, статті з газет, журналів, тобто як ті документи, що відображаються в каталогах, так і ті, що відображаються в систематичній картотеці статей.

Ф. С. Воройський дає таке визначення ЕК: «бібліотечний каталог, реалізований у машиночитаній формі» [5, с. 58]. Автор зазначає, що на практиці під ЕК розуміють і бібліографічні БД, що відповідають ознакам каталогу, і бібліотечні автоматизовані системи чи їх підсистеми.

Е. Р. Сукіасян вважає, що не варто називати бібліотечний каталог базою даних, оскільки останній термін більше підходить для бібліографічної картотеки. У каталозі обов'язковим елементом бібліографічного запису є шифр зберігання документа і відповідність конкретному

фонду, зміст і склад якого він розкриває. Картотека ж (як і бібліографічна БД) таких відомостей не містить. Вилучення картки чи машиночитаного бібліографічного запису з каталогу потребує вилучення самого документа з фонду, тоді як подібну операцію в картотечі чи бібліографічній БД бібліограф може провести, не звертаючись до первинного документа [21, с. 39]. Зазначимо, що відсутність шифрів не може бути розмежовуючою ознакою для цих двох ресурсів, оскільки сучасні бібліотеки широко застосовують практику шифрування статей з періодичних та продовжуваних видань.

На нашу думку, оскільки ЕК і електронний варіант картотеки статей – це впорядковані сукупності бібліографічних записів, об'єднані за якоюсь ознакою, то вони обидва є бібліографічними посібниками. Крім бібліографічних записів, вони містять інші складові: словник ключових слів, словник предметних рубрик, тезаурус, класифікаційну систему, базу даних авторитетних записів. Тому і ЕК, і електронну картотеку статей можна вважати бібліографічними банками даних – різновидами банків даних взагалі.

Отже, електронний варіант картотеки статей теж можна назвати банком даних, однак ця назва ще не відображає специфіки цього електронного ресурсу, яка полягає в розкритті змісту серіальних видань. Особливостями такого банку даних є те, що він містить аналітичні описи статей, не пов'язані жорстко з фондом і об'єднані за призначенням, змістом чи іншою ознакою. Оскільки поняття «електронна картотека статей» є дискусійним, пропонуємо називати відповідний ЕБП «аналітичним банком даних» [23]. Це банк даних, який містить бібліографічні описи складових частин документів, тобто аналітичні бібліографічні описи, а також словник ключових слів, словник предметних рубрик, тезаурус, класифікаційну систему, базу даних авторитетних записів. Разом з тим слід зазначити, що в багатьох існуючих «електронних картотеках статей» поки що немає всіх необхідних для «банку даних» складових, тому їх правомірно кваліфікувати як бази даних.

ЕБП можна розглядати з кількох точок зору. З одного боку, всі вони є бібліографічними посібниками, тобто вторинними документами, які мають свої характеристики, обумовлені методами бібліографування. З іншого боку, вони є електронними документами, тому до них може застосовуватися загальна класифікація електронних документів.

Класифікацію ЕБП розробляла Г. М. Швецова-Водка [27]. Частково специфіку ЕБП відобразив у своїй класифікації І. Г. Моргенштерн [13, с. 105–106]. Характеристику жанрового різноманіття електронних бібліографічних ресурсів, представлених на сайтах юнацьких бібліотек Росії, дала І. Матвєєва [11]. І. Вишневіська проаналізувала види і форми інформаційно-аналітичних продуктів, розглянула їх класифікацію [4].

Д. Солов'яненко [19] здійснив аналіз онлайн-вих бібліотечних ресурсів, у тому числі й бібліографічних, а В. Болдовський дав визначення та класифікував онлайн-ві документи [3]. О. Ю. Єлісіна, використовуючи класифікацію Документа IV Г. М. Швецової-Водки [25] для визначення, уточнення і впорядкування понять, що стосуються електронного документа й застосовуються в бібліотекознавстві, розробила класифікацію електронних документів [8]. Усі ці напрацювання варто врахувати для класифікації ЕБП.

Для класифікування всіх БП більшість дослідників застосовують фактний метод класифікації, який дає можливість охарактеризувати документ і визначити його вид за будь-якою кількістю ознак, істотних у певних умовах. Г. М. Швецова-Водка виділила 17 ознак, за якими класифікувала ЕБП [26]. Як зауважив І. Г. Моргенштерн, лише п'ять з них є специфічними для електронного середовища: можливості пошуку, операційна система, програмні засоби, зовнішня форма, спосіб доступу [14, с. 11]. Проте, на нашу думку, повна класифікація ЕБП відображає реальний стан речей, оскільки «види джерел БІ, що виникають в електронному середовищі, значною мірою є аналогом друкованих бібліографічних посібників» [24, с. 5]. Отже, у класифікації ЕБП не варто відмовлятися від визначення їх видів за ознаками, характерними для будь-якого БП. Пропонуємо розширити класифікацію ЕБП Г. М. Швецової-Водки, взявши до уваги ознаки електронного БП як електронного документа.

Оскільки серед ЕБП можна виділити такі, що існують лише в електронній формі, і такі, що мають друкований аналог, варто доповнити існуючу класифікацію видом ЕБП за наявності друкованого аналога. За цією ознакою виділимо оригінальні ЕБП та аналогові. В. О. Фокеев аналогами називає, зокрема, електронні версії каталогів [24], з чим важко погодитись, оскільки сучасні ЕК створюються саме як електронні бази чи банки даних, а якщо йдеться про скановані каталоги, то вони теж відрізняються від карткових пошуковим інтерфейсом, отже, є певною мірою оригінальними ЕБП. Пропонуємо розділити ознаку «за способом доступу» на три складові (ці ознаки виділяє О. Ю. Єлісіна для класифікації електронного документа) [8]: за технологією доступу (мережеві і немережеві); за можливістю доступу з конкретного комп'ютера (локальні і віддалені); за режимом доступу (відкритого доступу, обмеженого доступу, персонального доступу). Мережеві ЕБП надаються користувачам через телекомунікаційні мережі, немережеві не призначені для таких цілей. Локальні ЕБП – ті, що фізично перебувають у місці доступу, віддалені – поза межами місця доступу. Мережеві ЕБП можуть бути локальними чи віддаленими. ЕБП вільного доступу можуть використовувати всі бажаючі без обмежень. Обмеження доступу до ЕБП полягають, наприклад, у встановленні паролів при вході в ЕК, виставлений на сайті

бібліотеки, – його користувачами можуть бути тільки зареєстровані читачі бібліотеки. ЕБП персонального доступу – це, наприклад, бібліографічні списки, що надсилаються користувачеві на адресу електронної пошти як результат бібліографічного обслуговування.

За каналом сприйняття інформації ЕБП можна поділити на візуальні, аудіальні, аудіовізуальні. За співвідношенням динаміки/статички БІ І. Г. Моргенштерн пропонував поділяти електронні бібліографічні ресурси на змінні і стабільні (закінчені) [14, с. 11]. О. Ю. Єлісіна розрізняє закінчені та інтегрувальні (які можна доповнювати, змінювати) електронні документи за ступенем завершеності [8], і цю пропозицію варто підтримати. Характеристикою інтегрувальних ЕБП є періодичне оновлення інформації, яке здійснюється шляхом додавання, вилучення, заміни БІ. Інтегрувальними ЕБП є ЕК, аналітичні банки даних. Відомості про можливість змін у ЕБП повинні вказуватися в анотації до ресурсу.

За структурою змісту ЕБП пропонується поділяти на лінійні, що характеризуються послідовним лінійним зв'язком елементів змісту, і гіпертекстові (з нелінійним зв'язком елементів змісту, що дає змогу його розглядати як сукупність різних послідовностей).

Аналіз БІ дослідники найчастіше здійснюють на основі характеристик певних їх жанрів. Дослідження показало, що на сайтах українських бібліотек рекомендаційні ЕБП становлять значну частину електронної бібліографічної продукції, зокрема, відродились такі жанри, як «пам'ятка читачеві», листівка-закладка у вигляді «листка-сигналу», з'явилися нові жанри – «прес-дайджест», «віртуальна виставка» тощо [22]. Тому, на нашу думку, варто відобразити ці види ЕБП у фасеті класифікації ЕБП «за жанром (внутрішньою формою)».

Список використаних джерел

1. *Антоненко І. П.* Термінологічне забезпечення каталогізації електронних ресурсів : електронні дані та програми / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // *Культура народів Причорномор'я.* – 2007. – № 100. – Т. 2. – С. 59–69.
2. *Беспалова Э. К.* Тема, принадлежащая истории : [классификация библиогр. пособий] / Э. К. Беспалова // *Библиография.* – 1999. – № 4. – С. 151–152.
3. *Болдовський В.* Дефініція та класифікація онлайн-документа / В. Болдовський // *Вісн. Кн. палати.* – 2003. – № 6. – С. 30–32.
4. *Вишневська І.* Електронні інформаційно-аналітичні продукти бібліотек як засіб удосконалення обслуговування користувачів / І. Вишневська // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2007. – Вип. 18. – С. 5–12.
5. *Воройский Ф. С.* Систематизированный толковый словарь по информатике : (ввод. курс по информатике и вычислит. технике в терминах) / Ф. С. Воройский. – М. : Либерия, 1998. – 375 с.

6. *Вохрышева М. Г.* Библиографическая деятельность: структура и эффективность / М. Г. Вохрышева. – М. : Кн. палата, 1989. – 199 с.
7. ГОСТ 7.0–99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения [Электронный ресурс]. – [Взамен ГОСТ 7.0–84. – Введ. 2000–07–01]. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. – Режим доступа: http://gsnti-norms.ru/norms/common/doc.asp?0&/norms/stands/7_0.htm. – Загл. с экрана.
8. *Елицина Е. Ю.* Классификация электронных документов / Е. Ю. Елицина // Библиотековедение. – 2007. – № 4. – С. 43–50; № 5. – С. 54–60.
9. *Земсков А. И.* Электронные библиотеки : учеб. для вузов / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерия, 2003. – 351 с.
10. Информатика та обчислювальна техніка : корот. тлумач. слов. / В. П. Гондол, А. Г. Дерев'янка, В. В. Матвеев, Ю. З. Прохур ; за ред. В. П. Гондола. – К. : Либідь, 2000. – 320 с.
11. *Матвеева И.* Библиографические ресурсы сайтов юношеских библиотек / И. Матвеева // Информ. ресурсы России. – 2006. – № 5. – С. 20–22.
12. *Моргенштерн И. Г.* Актуально и в эпоху компьютеризации / И. Г. Моргенштерн // Библиография. – 2002. – № 3. – С. 22–23.
13. *Моргенштерн И. Г.* Общее библиографоведение : учеб. пособие / И. Г. Моргенштерн. – СПб. : Профессия, 2005. – 208 с.
14. *Моргенштерн И. Г.* Понятный аппарат библиографической деятельности в электронной среде / И. Г. Моргенштерн // Мир библиогр. – 2004. – № 6. – С. 8–12.
15. *Мосягин В. В.* Базы данных, электронный каталог и банк данных библиотеки [Электронный ресурс] / В. В. Мосягин. – Режим доступа: www.gpntb.ru/ntb/ntb97/5/f5.01.html. – Загл. с экрана.
16. *Полеводов В. А.* [Фокеев В. А.] Электронная библиография : терминолог. слов. / В. А. Полеводов // Мир библиогр. – 2005. – № 4. – С. 79–84.
17. *Сєдих В. В.* Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи : навч. посіб. / В. В. Сєдих, Г. П. Терентьева, В. К. Удалова ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2000. – 192 с.
18. *Соколов А. В.* Автоматизация библиографического поиска / А. В. Соколов. – [М.] : Книга, 1981. – 166 с.
19. *Солов'яненко Д.* Структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет / Д. Солов'яненко // Бібл. вісн. – 2005. – № 3. – С. 26–37.
20. *Степанов В. К.* Справочные и библиографические ресурсы Интернет [Электронный ресурс] // [В. К. Степанов] Интернет в профессиональной информационной деятельности / В. К. Степанов. – Режим доступа: <http://textbook.vadimstepanov.ru/chapter3/glava3-1.html>. – Загл. с экрана.
21. *Сукиасян Э. Р.* Электронные каталоги / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2003. – № 2. – С. 38–41.

22. *Трачук Л.* Віртуальна виставка: нова послуга бібліотеки / Л. Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 11. – С. 36–38.

23. *Трачук Л.* «Електронний ресурс» та «електронний каталог»: співвідношення термінів / Л. Трачук // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 131–138.

24. *Фокеев В. А.* Структурирование библиографии / В. А. Фокеев // Мир библиогр. – 2005. – № 4. – С. 2–6.

25. *Швецова-Водка Г. М.* Класифікація документа IV // Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – Тема 7. – С. 142–179.

26. *Швецова-Водка Г. Н.* Классификация библиографических пособий / Г. Н. Швецова-Водка // Современные проблемы библиографии и библиографоведения : межвуз. сб. науч. тр. / Моск. гос. ин-т культуры. – М., 1985. – С. 116–132.

27. *Швецова-Водка Г. Н.* Классификация компьютерных библиографических ресурсов / Г. Н. Швецова-Водка // Мир библиогр. – 2001. – № 2. – С. 14–22.